АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ДИСКУРСИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ АВІАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

ANALYSIS OF THE CONCEPT OF PROFESSIONALLY ORIENTED DISCOURCE COMPETENCE IN THE CONTEXT OF AVIATION SPECIALISTS' TRAINING

УДК 371.811
DOI https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/55.1.8

Бондар А.Я.,
аспірант кафедри права
та соціально-гуманітарних дисциплін
Льотної академії Національного
авіаційного університету

У статті розглядається питання визначення іншомовної дискурсивної компетентності як у загальному сенсі, так і у професійно орієнтовному. Розкриваються зміст та складові іншомовної дискурсивної компетенції з точки зору вітчизняних та зарубіжних дослідників. Надається власне визначення іншомовної професійно орієнтованої дискурсивної компетенції як комбінації лінгвістичних знань, практичних навичок, здібностей і вмінь необхідних для успішного виконання професійної діяльності на високому фаховому рівні для забезпечення безпеки польотів і наземних операцій.

Сучасний авіаційний фахівець повинен вміти вести переговори, обговорювати теми професійного характеру, проводити співбесіди іноземною мовою та самостійно обирати адекватні варіанти іншомовної мовленнєвої поведінки залежно від комунікативної ситуації. Однак досягнення необхідного рівня іншомовного спілкування в процесі професійної діяльності може бути значно ускладнене через недостатню мовну практику майбутніх фахівців, що призводить до невпевненості студентів у своїх іншомовних знаннях, мовленнєвих навичках та страху припуститися помилок під час спілкування іноземною мовою.

Одним з найважливіших аспектів навчання іноземної мови студентів технічних вищих навчальних закладів є розвиток іншомовної професійно орієнтованої дискурсивної компетенції. У статті розкрито зміст та складові іншомовної дискурсивної компетентності з точки зору вітчизняних та зарубіжних науковців і дослідників. Згідно з деякими дослідженнями, іншомовна комунікативна компетентність складається з лінгвістичної, соціолінгвістичної, дискурсивної, стратегічної, соціокультурної та соціальної компетенцій. Аналіз основних визначень поняття іншомовної комунікативної компетентності дає підстави зробити висновок, що іншомовна комунікативна компетентність – це комплекс знань, умінь, навичок та особистісних якостей, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому авіаційному фахівцю ефективно здійснювати іншомовну, професійну та міжособистісну комунікацію. Оволодіння іноземною мовою сприяє вдосконаленню процесу формування іншомовної комунікативної компетентності, розвитку інтелектуальних здібностей та особистісно значущих знань, а також набуттю мовленнєвих навичок.

Ключові слова: *компетентність, іншомовна дискурсивна компетентність, складові дискурсивної компетентності, дискурс, авіаційний фахівець.*

The article examines the issue of defining a foreign language discource competence in a general sense and in a professionally oriented one. A modern aviation specialist must be able to conduct negotiations, discuss topics of a professional nature, conduct interviews in a foreign language and independently choose appropriate variants of foreign language speech behavior depending on the communicative situation. However, achieving the required level of foreign language communication in the process of professional activity can be significantly complicated due to insufficient language practice of future specialists, which results in students' lack of confidence in their foreign language knowledge, speaking skills and the fear of making mistakes when communicating in a foreign language. This, in turn, leads to stiffness of behavior and the use of short phrases, a limited number of language constructions, memorized sentences and language clichés.

One of the most important aspects of foreign language learning for technical higher education students is the development of a foreign language professionally oriented discursive competence. The article reveals the content and components of a foreign language discource competence from the point of view of domestic and foreign scientists and researchers. According to some studies, a foreign language communicative competence consists of linguistic, sociolinguistic, discource, strategic, sociocultural and social competences. The article provides its own definition of a foreign language professionally oriented discource competence as a combination of linguistic knowledge, practical skills, abilities and skills necessary for the successful performance of professional activities at a high professional level to ensure the safety of flights and ground operations.

The analysis of the main definitions of the concept of foreign language communicative competence gives reason to conclude that foreign language communicative competence is a complex of knowledge, abilities, skills and personal qualities, which level of formation allows a future aviation specialist to effectively carry out foreign language, professional and interpersonal communication. Mastering a foreign language contributes to the improvement of the process of formation of foreign language communicative competence, development of intellectual abilities and personally significant knowledge as well as language skills acquisition.

Key words: *competence, foreign language competence, components of a discource competence, discourse, aviation specialist.*

Постановка проблеми. Сучасний авіаційний спеціаліст повинен вміти вести перемовини, обговорювати питання професійного характеру, проходити співбесіди іноземною мовою і самостійно обирати відповідні стандарти іншомовної мовленнєвої поведінки у кожній конкретній комунікативній ситуації. Однак досягнення необхідного рівня професійної іншомовної комунікації у процесі

діяльності може значно ускладнитись через брак мовної практики майбутніх фахівців. Результатом цього стає невпевненість студентів у своїх іншомовних знаннях, мовленнєвих вміннях і страх припуститися помилки під час комунікації іноземною мовою. Це в свою чергу призводить до скутості поведінки, вживання коротких фраз, обмеженої кількості мовних конструкцій, завчених речень і мовних кліше. Усе вищезгадане обумовлює необхідність підвищення рівня володіння майбутніми авіаційними фахівцями іншомовним усним мовленням згідно із загальноєвропейськими стандартами та шкалою ICAO. Це також потребує розробки нових підходів до навчання іноземної мови як обов'язкової дисципліни у авіаційному або будь-якому технічному (немовному) ЗВО, впровадження у навчальний процес сучасних інтерактивних технологій і методик навчання, що сприятиме більш ефективному формуванню усних професійно орієнтованих іншомовних дискурсивних вмінь. Одним з найважливіших аспектів навчання іноземної мови студентів технічних ЗВО є розвиток іншомовної професійно орієнтованої дискурсивної компетенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування іншомовної дискурсивної (комунікативної) компетентності вивчали такі вчені як А. Андрієнко, С. Баришнікова, Д. Бегека, О. Волошина, Г. Вяхк, М. Галицька, О. Динкалюк, С. Козак, Е. Клименко, С. Ніколаєв, О. Павленко, О. Єфімова, M. Canale, M. Swain та інші.

Мета статті – розкрити зміст поняття іншомовної дискурсивної компетентності та дослідити її особливості у контексті підготовки авіаційних фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. У педагогіці компетентність визначається як коло питань, в яких певна особа володіє знаннями, досвідом, що дозволяє судити про будь-які речі; предметна галузь, у якій індивід добре обізнаний, в якій він виявляє готовність до виконання діяльності; інтегрована сукупність характеристик (знання, вміння, навички, здібності, мотиви, переконання, цінності), яка забезпечує виконання професійної діяльності на високому рівні і досягнення певного результату. Відкрита система процедурних і ціннісно-смислових знань, що включає взаємодіючі між собою компоненти, що активізуються і збагачуються в процесі діяльності в міру виникнення реальних життєво важливих проблем, з якими зустрічається носій компетенції.

Міжнародна комісія Ради Європи визначає поняття «компетентність» як «ключові вміння, опорні знання, індикатори знання, вміння, ставлення, які не тільки підтримують, а й забезпечують досягнення успіхів у різноманітних сферах життя» [6, с. 84].

Закон України «Про вищу освіту» зазначає, що компетентність є «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [4].

Методика навчання іноземних мов розглядає комунікативну компетентність як набуту у процесі навчання інтегровану здатність особистості, що складається із знань, навичок, умінь, досвіду, цінностей, які можуть комплексно реалізуватися на практиці [7, с. 18]

Термін «дискурсивна компетентність» (ДК) не має однозначного тлумачення. Саме тому різні вчені пропонують власні підходи до розуміння цього феномена. ДК розглядають, наприклад, як один із компонентів комунікативної компетенції і визначають як здатність будувати й розуміти цілісні, зв'язні і логічні висловлювання різних функціональних стилів, уміння обирати лінгвістичні засоби залежно від типу висловлювання [1].

У загально європейських рекомендаціях з мовної освіти стверджується, що «дискурсивна компетентність є здатність студентів логічно об'єднувати речення з метою побудови зв'язних відрізків мовлення.» Вона складається із знання та вміння керувати мовленням у плані тематичної організації, у зв'язності і логічної організації висловлювання, його стилю, реєстру, риторичної ефективності. [3].

Зарубіжні вчені (M. Canale, M. Swain), дають таке визначення дискурсивної компетентності: «це знання різних типів дискурсів і правил їх побудови, а також уміння їх створювати і розуміти з урахуванням ситуації спілкування» [11]. Г. Браун, вважає ДК «здатністю людини сполучати речення в уривки дискурсу і структурувати смислове ціле із серії висловів.» [9, с. 143].

Деякі дослідники розглядають ДК як складову з трьох компонентів: лінгвістичного, соціолінгвістичного і прагматичного. Лінгвістичний компонент включає в себе фонологічні, лексичні, граматичні знання та вміння. Соціолінгвістичний компонент, який визначається соціокультурними умовами використання мови, трактується як сполучна ланка між комунікативним та іншими компонентами. Прагматичний компонент включає екстралінгвістичні елементи, які забезпечують власне саме спілкування (міміка, жестикуляція тощо.) [11].

Ян Ван Ек визначає такі компоненти іншомовної комунікативної компетентності: лінгвістичний, соціокультурний, соціолінгвістичний, стратегічний, дискурсивний, соціальний.

– Лінгвістична компетенція передбачає знання вокабуляра та граматичних правил.

– Соціолінгвістична компетенція складається із вмінь використовувати та інтерпретувати мовні форми відповідно до ситуації або контексту.

– Дискурсивна компетенція розглядається як здатність породжувати дискурс, тобто використовувати та інтерпретувати форми слів і значення

для створення текстів, володіння навичками організації мовного матеріалу у зв'язний текст.

– Стратегічна компетенція передбачає використання вербальної і невербальної комунікативних стратегій з метою компенсації нестачі знань граматичного коду, за необхідності посилення риторичного ефекту повідомлення або паузи у спілкуванні.

– Соціокультурна компетенція постає як знання студентів національно-культурних особливостей соціальної та мовленнєвої поведінки носіїв мови (їх звичаїв, соціальних стереотипів, історії, етикету і культури країни) а також способів користуватися ними у процесі комунікації. Формування даної компетенції відбувається в контексті діалогу культур, сприяє досягненню міжкультурного розуміння між людьми і становленню їх толерантного ставлення до іншомовної культури.

– Соціальна компетенція визначається як бажання і готовність взаємодіяти з іншими, вміння керувати ситуацією [12].

О. Тинкалюк розглядає термін іншомовної компетентності як «знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації» [8 с. 55].

У свою чергу І. Вяхк визначає дане поняття таким чином: іншомовна комунікативна компетентність – «це наявність фонетичних, лексичних, граматичних знань та здатність застосовувати ці знання на практиці, а також сформованість комунікативних умінь у говорінні, читанні, письмі, аудіюванні. … «Необхідно створити умови для набуття ними мінімального досвіду з розв'язання типових комунікативних завдань: запитати інформацію, повідомити інформацію, пояснити інформацію, сприйняти і зрозуміти сприйняту інформацію; спонукати до чогось, попросити про щось, запропонувати щось, порадити, домовитись про щось, сприйняти спонукання і відреагувати на нього; виразити думку, оцінку, виразити почуття, емоції, доказувати, переконувати, відчути задоволення/незадоволення та інші почуття від сприйнятої інформації; звернутись, почати розмову, виразити інтерес до співрозмовника, уважно слухати і чути, підтримати розмову, закінчити її, привітати з святом, подякувати, виразити співчуття. Потрібно озброїти студента соціокультурними та краєзнавчими знаннями і дати йому можливість застосувати їх на практиці. Необхідно цілеспрямовано формувати у студента позитивне ставлення до вивчення іноземної мови» [2, с. 27].

О. Павленко вважає, що іншомовна комунікативна компетентність є «інтегрованим компонентом комунікативного менеджменту, комунікативної та професійної компетенцій, який передбачає володіння мовою і професійно-орієнтованим мовленням на варіативно-адаптивному рівні, а також на рівні вільного ділового спілкування (для фахівців, що мають високий рівень комунікативно-професійної компетенції), вирішення завдань щодо формування позитивного іміджу організації або особи» [7].

Представники іншого підходу вважають, що іншомовна комунікативна компетентність є здатністю розуміти носіїв мови та вільно здійснювати міжкультурне і професійно спрямовану комунікацію. Наприклад С. Козак, стверджує, що «іншомовна комунікативна компетентність є сформованою у процесі навчання іноземної мови здатністю вільно й адекватно (відповідно до соціально-рольових ситуацій професійної діяльності) розуміти і продукувати відповідні мовленнєві висловлювання згідно з теоретичними положеннями і знаннями, що виконують інформаційно-комунікативну функцію, а також практичним вмінням та навичками, які забезпечують перцептивно-комунікативну та інтеракційно-комунікативну функції спілкування за допомогою засобів іноземної мови» [5].

Результати проведеного дослідження дозволяють визначити власне трактування іншомовної професійно орієнтованої дискурсивної компетенції майбутніх авіаційних фахівців як комбінацію іншомовних лінгвістичних знань, практичних навичок, здібностей і вмінь необхідних для успішного виконання професійної діяльності на високому фаховому рівні для забезпечення безпеки польотів і наземних операцій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши основні визначення поняття іншомовної комунікативної компетентності, ми дійшли висновку, що іншомовна комунікативна компетентність є комплексом знань, умінь, навичок та особистісних якостей рівень сформованості яких дозволяє майбутньому авіаційному фахівцю ефективно здійснювати іншомовну, професійну і міжособистісну комунікацію. Оволодіння іноземною мовою сприяє удосконаленню процесу формування іншомовної комунікативної компетентності фахівців, розвитку їх інтелектуальних здібностей та набуття особистісно значущих для кожного знань та вмінь.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вяхк, 2013: 27 Вяхк, І. А. (2013). Умови формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців у галузі інформаційних технологій : дис…канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 227 с.

2. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.

3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [С.Ю. Ніколаєва]. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.

4. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

5. Козак С. В. Формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: дис… канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2001. 224 с.

6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики [заг. ред. О.В. Овчарук]. К.: «К.І.С.», 2004. 112 с.

7. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти: автореф. дис… д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 2005. 40 с.

8. Тинкалюк, О. Сутність і структура іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей вищих навчальних закладів. *Вісник Львівського університету*. *Серія педагогічна*. 2008. Вип 24. С. 53-63.

9. Brown H.D. Principles of Language Learning and Teaching. Eglewood Cliffs: Prentice Hall Regents, 1987. 467 p.

10. Canale M. and Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. P. 1–47.

11. Hutmacher W. Key competencies for Europe. Report of the Symposium Berne, Switzerland, 27–30 March, 1996. Council for Cultural Cooperation (CDCC). *A Secondary Education for Europe Strasburg*. 1997.

12. Van Ek J. A. Waystage 1990: Council of Europe. Conseil de L'Europe [Електронний ресурс]. Cambridge University Press, 1999. Режим доступу: http://www.mon.gov.ru/pro/pnpo/ 7